

# Afectar i escoltar. Com es deixen travessar els museus pels reptes del segle XXI?

[quaderndelesidees.press/afectar-i-escoltar-com-es-deixen-travessar-els-museus-pels-reptes-del-segle-xxi/](https://quaderndelesidees.press/afectar-i-escoltar-com-es-deixen-travessar-els-museus-pels-reptes-del-segle-xxi/)

December 1, 2019

Des de l'explosió de les noves museologies, les museologies crítiques i les noves tendències de museus participatius, hi ha hagut tota una discussió sobre el paper del museu i la seva relació amb la societat del segle XXI. Una de les demandes actuals a tots els museus és que tinguin un rol actiu en el present pel que fa als reptes que travessen les societats d'aquest segle: el canvi climàtic i la crisi ecològica des d'una perspectiva ecofeminista; la transformació de la ciutat, tenint sempre present la millora de la qualitat de vida i de la justícia social i urbana; les migracions i els nous subjectes polítics de les societats interculturals i híbrides; la tasca a fer contra la segregació, el racisme i autoritarismes, sempre en una aliança amb els feminismes i altres formes de subjectes polítics. També és important que la institució explori les complexitats de les diverses implicacions de la revolució tecnològica i de la ciència, tant en el consum i en la producció de cultura com en els models de vida i d'economies emergents.



*Imatge d'Imanol Buissan.*

Com a institucions democràtiques i públiques, els museus haurien de desenvolupar-se com un espai de reflexió sobre la democràcia, sobre els seus propis límits i les seves possibilitats, com una esfera pública complexa, com una «arena»[1] on el debat, la trobada, el conflicte i la diferència siguin possibles. També respondrien als reptes estratègics futurs de les institucions culturals situades i agendes com l'Agenda 21 en Cultural i l'Agenda de Desenvolupament Sostenible de 2030 (ODS). Així doncs, s'han de replantejar els límits de la democràcia i el retorn social i béns comuns que gestionen. Això es un canvi de perspectiva més enllà de la idea simplificada de promoure una participació o accés de les comunitats de forma abstracta. Ens porta a pensar les noves formes de gestió i organització de béns comuns o gestió comunitària que s'estan desenvolupant en alguns equipaments de cultura i proximitat, per tal d'adaptar alguns dels seus models i maneres de gestionar la cultura.

Davant d'aquests reptes sorgeix llavors la pregunta del com: Com és possible doncs pensar aquest museu que està per esdevenir, per teixir entre totes? Com ho podem fer per respondre, implicar o debatre aquests reptes?

A continuació desenvolupem algunes idees que ens poden servir de disparador, però mai de receptes universals, sinó mes aviat de petits vectors o elements perquè cadascú pensi com el museu es deixa afectar.

### **Un museu per construir béns comuns**

El treball dels museus com una infraestructura d'allò comú suposa entendre les seves col·leccions, recursos i activitats com a béns comuns. Suposa replantejar-los sobre diversos vectors democràtics i polítiques culturals i d'igualtat en diversos models de col·laboració: comunitats que consumeixen i accedeixen a la cultura, comunitats que codissenyen i són partícips de projectes comunitaris, comunitats que a més a més dissenyen i són part activa dels programes educatius i del territori[2]. És a dir, comunitats que poden ser part dels organismes de presa de decisions i de la governança dels museus, com a experts locals des de consells comunitaris que desborden les lògiques de les direccions unipersonals o els consells només d'experts o patronats de museus. Un museu del comú, on els seus béns puguin ser gestionats per comunitats situades, amb problemes i necessitats locals i amb elements de treball i que dialoguin entre els sabers tradicionals i experts clàssics del museu en diàleg amb les noves formes de democràcia i treball en xarxa.

### **El museu que experimenta la governança local i els sabers minoritzats**

El museu del comú, suposa repensar les formes de governança, representació i reconeixement de diversos grups de comunitats, sobretot dels grups que tradicionalment han estat exclosos com a públics convencionals dels discursos o del disseny de programes en les institucions culturals. Per tant, en el futur seran clau les idees de representació i participació directa



*Imatge d'Imanol Buissan.*

i de la representativitat local de la ciutadania (*local advocacy*) als museus. Aquest canvi implica promoure les formes de codisseny, implicació cultural i afectació. En aquest sentit, el desenvolupament de nous públics es desbordaria cap a comunitats actives, és a dir, xarxes locals o de grups d'interessos diversos que esdevendrien agents actius de la proposta i del programa de mediació a partir de prototips i diversos experiments.

### **Habitar, usar i re-usar els museus**

El canvi de nous públics com a mers consumidors de cultura portaria a pensar altres modalitats, com a usuaris/usuàries potencials en el marc de cultivar xarxes i ecosistemes locals, d'innovació ciutadana, d'«usabilitat» i formes d'«habitar» la institució[3]. No es tracta només de pensar el consum o l'oci, que són importants i necessaris, sinó els diversos graus i modes en què les persones usen i habiten les institucions públiques. Aquest treball aleshores comporta un altre repte: pensar la institució cultural i els museus des de múltiples formes d'habitar-la, d'usar-la[4], d'implicar-s'hi. Una esfera pública que desplega polítiques d'inclusió social, de dialògic i de codisseny, amb espais de trobada i escolta activa. Això significa un museu implicat en el territori més proper i que fa una aposta clara a favor de polítiques d'igualtat d'accés i de participació i governança cultural, i sempre travessada per una política paritària i de gènere.

### **El museu que escolta activament i es deixar afectar**

Una idea clau del valor de les polítiques d'escolta és l'escolta activa. Reconèixer aquesta acció, l'escolta, com una cosa productiva, com estar atents, com un espai polític. Escoltar no és una cosa passiva. Reconèixer l'escolta com una cosa activa, que ja produeix coneixement, sabers. Escoltar genera gestos d'invitació de cara a l'altre, trenca el «parla-centrisme», acollir l'altre és una cosa que es modula en el gest d'escoltar. Escoltar suposa atendre els altres, sostenir l'atenció com relata Amador Sánchez-Sabater (2019). Atendre aquí suposa desatendre paradigmes productivistes. Deixar d'atendre els èxits, rendiments, productes, els temps esquizoides i hiperconsumistes. Implica tenir presència i deixar-se afectar. Així, l'atenció és alguna cosa comuna, plural, del nosaltres. L'atenció com una cosa que interfereix, una atenció ecològica, una atenció que és capaç de percebre trames relacionals, convergències, vinculacions. No és una sèrie de monòlegs, sinó un ritme complex i articulat. El museu que escolta és un museu que es deixa afectar per temes, sabers i elements dels territoris i de la societat, que obre múltiples diàlegs travessats per la diferència, per un aprenentatge sempre incomplet que no neutralitza la singularitat sota una idea de fals consens[5].

### **El museu cuidador: el que sosté les cures / que té cura**

Les polítiques d'escolta, com veiem, requereixen repensar les cures. L'escoltar més bé no existeix sense cures. La societat, les institucions, tampoc. Posar la vida al centre també és una cosa que afecta les polítiques d'escolta. Convidar, acollir l'altre, és tenir cura, és estar present, tenir presència. Vol dir concebre un model del que és domèstic i reproductiu com a polítiques institucionals. Suposa pensar en les cuidadores dels béns

comuns, les bruixes, les llevadores, les doules, les persones invisibles que sostenen la vida. Perquè, per sostenir la vida, es necessita escolta, es necessita aprendre a criar i estar atentes. Les tasques de cures, els espais d'escolta activa, són espais relegats i invisibles, no productius, objectes, minoritzats, però són sabers necessaris, únics, singulars. Sostenir l'atenció és pensar en una economia feminista de la cultura. Repensar les institucions i els museus més enllà del productiu (de les seves fites o productes), centrar-nos en les seves maneres, en els seus ritmes, en les seves polítiques de cures. Els museus són també llocs de cures, de sostenir la vida i atendre i acollir les persones. Espais per a les vulnerabilitats i els sabers, per als subjectes expulsats per les societats capitalistes, que no els reconeixen com a actius econòmics, que no generen riquesa en forma de salari. Si entenem la perspectiva feminista que proposa Silvia Federici (2008), les cuidadores dels béns comuns són les que sostenen la vida comunal, les que tenen cura de l'entorn transmeten sabers invisibles. Ella ho exposa amb l'exemple de les bruixes a l'alta edat mitjana i la seva persecució com a actius comunals. Aquests espais normalment han estat relegats i desenvolupats per les mediadores, per les cuidadores de la cultura, i d'alguna manera, les educadores, mediadores i pràctiques comunitàries són les bruixes de la cultura. Pensar en qui ha sostingut històricament les tasques d'escolta, de cures, i la dimensió reproductiva de les institucions suposa repensar un altre model de transformació institucional, un model que es dirimeix en les rereguardes de les cures, en les fronteres permanents de la criança com a comuns invisibles.

### **Coda: ¿Institucions que escolten?**

Tenint en compte aquests reptes i propostes, és important replantejar el rol dels museus en el futur com a actius urbans: no com a mers contenidors, sinó com a institucions culturals i democràtiques integrades i enriquides en un ecosistema viu; que puguin plantejar preguntes i models de relació amb els seus territoris, que els seus recursos i patrimonis dialoguin amb problemes que afectin a totes (salut comunitària, segregació social, accés a l'habitatge, racisme), que es desenvolupin a partir de coalicions i formes de diàleg amb les xarxes actives i amb les entitats, que dialoguin sobre les tensions... És clau, per tant, pensar en els centres culturals i museus com a espais de vida públics, de trobar-se, de formes d'habitar i estar juntes, de connectar-se, d'«afectar-se i deixar-se afectar», per poder repensar un «nosaltres» (Marina Garcés, 2010; 2014). El museu, com a infraestructura urbana, és un lloc on l'educació i la cultura i les diverses ciutadanes i subjectes polítics es troben en diverses modalitats de generació d'espais públics alternatius: des dels programes, exposicions o col·leccions, així com des de les formes d'usar, convidar i ser-hi juntes, al mateix espai. Aquesta mirada ens ajudarà a repensar també el rol dels equipaments culturals on es puguin escoltar, convidar, acollir, cuinar/cultivar i activar altres formes de comunitats i vinculacions, tan informals com experimentals o imprevistes.

D'aquesta manera un camp de treball potencialment transformador a nivell institucional seria un treball de cultura, educació i patrimoni que actua de tal manera que s'activen diversos mecanismes i maneres d'escolta activa en les diverses capes i

espais polítics del museu. Aquesta escolta a poc a poc es va modulant, va guanyant espais i va afectant-nos i deixant-se afectar tant per altres àrees i sabers del museu com per sabers i veus dels diversos territoris. Una posició que afecta les maneres de gestionar la cultura i els museus: un lloc que permet que el museu es deixi afectar pels temes i cossos que l'habiten i les persones que habiten els territoris on són. Que es pren el temps, els recursos i les estratègies per reconèixer els altres, i distribueix recursos i estratègies compartides per escoltar amb polítiques de la cura i de l'acollida de sabers locals, ritmes i altres espais de vinculació. El museu del futur pot ser que no tingui sentit constituir-lo des de les idees, no cal predefinir-lo amb programes o predefinir-lo per endavant, més aviat hem de teixir-lo entre totes: és el museu de les vinculacions, de les interdependències, el museu en l'esdevenir... En definitiva, un museu que no es desentén de certes qüestions, que escolta i es deixa habitar i afectar per altres veus, cossos i sabers.

### **Referències, textos i altres marcs**

Barbieri, N., i Salazar, Y. (Institut de Govern i Polítiques Públiques, IGOP-UAB) (2019): *L'equitat en les polítiques culturals. Estudi de casos amb metodologia de recerca participativa*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

Ellsworth, E. (2005): *Posiciones en la enseñanza. Diferencia, pedagogía y el poder de la direccionalidad*. Madrid: Akal.

Federici, S. (2008): *Calibán y la bruja. Cuerpo y acumulación originaria*. Madrid: Traficantes de Sueños.

Fernández-Sabater, A. (2016): Del paradigma del gobierno al paradigma del habitar: por un cambio de cultura política. *eldiario.es*.

[https://www.eldiario.es/interferencias/paradigma-gobierno-habitar\\_6\\_491060895.html](https://www.eldiario.es/interferencias/paradigma-gobierno-habitar_6_491060895.html)

Fernández-Sabater, A. (2019): Ausentarse: la crisis de la atención en las sociedades contemporáneas.

*eldiario.es*. [https://www.eldiario.es/interferencias/crisis de atencion\\_6\\_887921222.html](https://www.eldiario.es/interferencias/crisis-de-atencion_6_887921222.html)

Garcés, M. (2010): Dar que pensar. *Espai En Blanc*, 7-8. Recuperat de:

[https://www.academia.edu/1738995/Dar\\_qu%C3%A9\\_pensar\\_Marina\\_Garces](https://www.academia.edu/1738995/Dar_qu%C3%A9_pensar_Marina_Garces)

Garcés, M. (2014): Posar-se en curs. Dels moviments educatius a una educació en moviment: una aproximació filosòfica, *Temps d'educació*, 47, p. 69-82. Recuperat de:

<https://www.raco.cat/index.php/TempsEducacio/article/view/285996>

Wright, S. (2013): *Towards a lexicon of usership*. Eindhoven: Van Abbemuseum.

Ultra-red (2012): *5 Protocols for organized listen*.

<https://archive.org/details/UltraRedFiveProtocols/page/n1>

---

[1] La noció del museu i centre d'art és de Carla Padró des de la perspectiva de museologia crítica.

[2] Sobre això és possible revisar la recerca de Nicolás Barbieri, CERC i GIOP (2019): L'equitat en les polítiques culturals. Estudi de casos amb metodologia de recerca participativa.

[3] El concepte d'usar la institució es refereix als usuaris i la noció d'«usabilitat»(*usership*) de Stephen Wright (2013). D'altra banda, la idea d'«habitar» la institució prové de la reflexió d'Amador Fernández-Savater (2016) i la seva defensa del paradigma d'habitar versus el de governar.

[4] Vegeu la nota anterior.

[5] En aquest sentit, la noció de direccionalitat i tercer diàleg que exposa Elizabeth Ellsworth (2005) és clau per pensar diàlegs complexos i oberts a allò imprevisible.

## **Javier Rodrigo Montero**

---

### Javier Rodrigo

Coordinador de Transductors, plataforma de mediació cultural, política de proximitat i recerca aplicada activa des de 2008 a nivell estatal i internacional. Ha desenvolupat programes, conferències i tallers de mediació experimental, pedagogies crítiques, territoris i cultura comunitària en diversos museus i centres d'art com com «Hezkuntza Tabakalera» (2013-2015), «Cohabitar en-» [...]

Llegir més

